

Biserica și unitatea de neam în publicistica eminesciană

Drd. Emanuela MACOVEI

Introducere

Încadrabil între marile spirite ale lumii, Eminescu definește sensurile spiritalității românești, determinând raporturile metamorfozate de arta verbului, de puterea veșnică a Logosului, între sacru și profan, între planul uman („cercul strâmt”) și spațiul divin, sfera („Din sfera mea venii cu greu”).

Raportul Biserică-istorie echivalează tocmai cu această integrare a cercului strâmt al umanității în sfera „desfășurării gândirii lui Dumnezeu”, cu asimilarea oricărei urme de individualitate și relativ în imensa matcă a adevărului integral, în spațiul înveșnicit al absolutului. „Eminescu o dell'Assoluto” – astfel își intitulează Rosa Del Conte lucrarea fundamentală, definind totodată aspirația continuă de integrare în Divin. Eminescu a aspirat cât timp a respirat, iar căutarea sa nu a fost nicicând act final, ci veșnic punct de plecare.

„Dacă poezia mare înseamnă spunere despre cele mai înalte lucruri ale lumii transfigurate într-un fel care scapă înțelegerii comune și dacă totuși marele poet este mai cu seamă acela care aspiră să facă accesibilă vorba sa unui număr cât mai mare de oameni, opera care durează peste veacuri cuprinde punctul de întâlnire a acestor două direcții aparent ireconciliabile. Cu cât mai îndrăzneț zborul gândului poetic, cu atât mai simplă vorba, cu atât mai adâncă pătrunderea lor, cu atât mai numeroase rezonanțele lor în sufletele oamenilor și în vreme. În Eminescu unirea aceasta a celor de sus cu cele mai de jos se face într-o dramatică înnodare, realizată într-un zbucliu care devine liniște, într-un chin care se preface în joc. Alchimia aceasta de paradoxe nu se poate produce decât într-un atelier unde focul retortelor arde zi și noapte întreținut cu substanța minții și inimii hotărâte pentru sacrificiul de tot”¹.

În articolele eminesciene avem de-a face cu o altă față a poetului, aceea de istoric și critic vehement, pamfletar, bine informat, căci Eminescu studiase istoria

¹ Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Eminescu*, în vol. *Eminescu – un veac de nemurire*, Ed. Minerva, București, 1991, p. 559.

direct după documente și cronici. Acest fapt consemnat și de Mircea Eliade întărește faptul că poetul „știa foarte bine importantul rol european jucat de compatrioții săi când aceștia gândiseră și acționaseră ca români. A luptat pentru a dovedi în toate manifestările geniul autentic al poporului român; în artă ca și în politică, în filosofie ca și în economie, Eminescu s-a străduit să impună realitățile naționale”².

Despre raportul Bisericii cu unitatea națională am putea afirma că acesta este unul de dependență de tipul relației cauză-efect. Pentru ca Biserica să existe, credincioșii trebuie să-și manifeste unitatea în Dumnezeu, după cum se roagă Hristos, Capul Bisericii: „Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una” (Ioan 17, 21).

Reciproca, de asemenea, este perfect valabilă. Biserica, autoritate excepțională, încă de la începuturile sale a apărut oamenilor ca un bastion și ca o speranță. Prin ea s-a menținut unitatea de neam, de limbă, unitatea liturgică și cea spirituală a popoarelor.

Biserica – factor al unității de neam

Instituția eclesială a fost factorul de unitate, de integrare, iar revelația deplinătății a recapitulat în sine ființele până la unitatea propriei esențe. Biserica și spiritualitatea sunt cele care conferă naționalismului idealul dreptății veșnice cât și imperativul mesianismului său. *Naționalismul* este instinctul de apărare al poporului de-a lungul secolelor precum și dorința permanentă de menținere a unității de neam, de limbă și de cultură. Marele merit dintotdeauna al Bisericii este că a menținut unitatea neamului românesc. Acest merit al Bisericii este pertinent înfățișat într-un studiu al lui C. Rădulescu-Motru: „Situția spiritualității a fost nu deasupra Statului român, ci înlăuntrul Statului român. La aceasta au contribuit două fapte mai importante. Întâi, organizația puțin solidă a Bisericii ortodoxe, venită pe urma căderii Constantinopolului, cucerit de musulmani în 1453, și al doilea, existența Bisericii Ortodoxe în Ardeal, care a stat într-o dependență strânsă de voievozii Țărilor Românești de dincoace de Carpați. Amândouă aceste fapte au și făcut ca, în cele din urmă, în conștiința poporului român, spiritualitatea Bisericii ortodoxe să se confunde cu spiritualitatea națiunii române. Considerațiunile acestea ar putea fi luate, în primul moment, drept motive puternice pentru o strânsă legătură între Românișm și Ortodoxism. Naționalismul nostru din trecut s-a ridicat pe baza ortodoxismului”³.

Încă de la început, atitudinea „Junimii” a fost orientată spre apărarea și afirmarea culturii naționale, a păstrării specificului acesteia. Astfel, se explică atenția acordată limbii literare și folclorului în criteriile estetice de orientare a literaturii.

² Mircea Eliade, *Eminescu – poetul neamului român*, în vol. *Eminescu – un veac de nemurire*, Ed. Minerva, București, 1991, p. 464.

³ C. Rădulescu-Motru, *Românișmul*, Ed. Garamond, București, 1996, p. 98.

Poetul s-a aflat la conducerea cotidianului „Timpul” din februarie 1880 până în decembrie 1881, însă colaborarea sa la acest ziar începuse încă din octombrie 1877. Majoritatea articolelor în care Eminescu dezvoltă concepția sa despre națiune, patrie sau unitate de neam sunt publicate în „Timpul”. Fondat în martie 1876, ca organ central de presă al Partidului Conservator, „Timpul” se va transforma în aprilie, același an, în ziar al opoziției conservatoare. S-a orientat spre politica practică, bazată pe cunoașterea realităților naționale și ferită de frazeologie. Îl întâlnim aici pe Eminescu, un tânăr publicist, total implicat în problemele vremii, vehement uneori, perfect conștient de rolul cuvântului în rezolvarea problemelor vitale ale lumii. „Într-o vreme de mari patimi politice, primul redactor al *Timpului* s-a dezlănțuit la rândul său, cu ura și înverșunarea unui mare pasionat, care-și simțea îndreptățirea unei misiuni mântuitoare. Gazetarul dintr-însul este însă un ziarist în accepția curentă a cuvântului, în goana după chestiunea actuală; el nu combate bine numai faptul zilei, din perspectiva instantă. Ca un adevărat doctrinar, Eminescu privește evenimentele prin prisma permanenței naționale”⁴.

Independența lui Eminescu față de partidele politice este ilustrată și prin atenția acordată istoriei neamului și prin modul de a o interpreta⁵. Pentru el sentimentul național era un temei interior și un criteriu de valoare. Patriotismul autentic implică respingerea vehementă a poleiei găunoase din discursurile falșilor patrioți contemporani: „Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită numai cu gura. Ceea ce se simte adânc și se cinstește adânc se pronunță arareori”⁶.

Publicistul înfățișează în mod declarativ afecțiunea față de națiune, săgețile și polemica sa sfârtecând falsul patriotism. Națiunea este preferința lui Eminescu și asupra ei se concentrează întregul său interes. „Nu cu fraze și cu măguliri, nu cu garde naționale de florile mărlui se iubește și se crește nația adevărată. Noi o iubim așa cum este, așa cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferințele seculare până în zilele noastre [...] o iubim fără a-i cere nimic în schimb, nici chiar iubirea, înădătită azi la lucruri străine și la oameni străini. Și chiar dacă amintirea noastră ar pieri în umbra vremurilor și s-ar șterge din memoria tuturor, tot pe aceeași cale a conservării naționalității și țării vom stărui, fără a face în această supremă privire nici o concesie primejdioasă ideilor veacului”⁷.

Dacă ar fi să remarcăm rolul Bisericii luptătoare prin marii voievozi și cărturari, stâlpi ai Bisericii pe care Eminescu îi evocă, ar trebui fără îndoială, să ne oprim la statura coroanei tuturor domnilor moldoveni, la cel pe care Eminescu îl evocă în mai multe dintre articolele sale, Ștefan Vodă, pus în analogie, oarecum exagerată, cu Însuși Mântuitorul Hristos. Personalitatea lui Ștefan a marcat istoria timpului său, dar s-a impus ca stâlp și în ceea ce a urmat, impregnându-se în conștiința românilor ca izbăvitor. „Cel Sfânt” i se spunea încă din timpul vietii, iar la moartea sa lumea l-a plâns ca pe un părinte. „Atâta jale era, de plângeau

⁴ Șerban Cioculescu, *Eminesciana*, Ed. Minerva, București, 1985, p. 121.

⁵ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XI, Ediția Perpessicius, Ed. Academiei R.S.R., 1984, p. 5.

⁶ Alexandru Melian, *Eminescu – univers deschis*, Ed. Meridiane, București, 1986, p. 204, apud Mihai Eminescu, Ms. 2257.

⁷ Idem, apud *Timpul*, 12 iulie 1879.

toți ca după un părinte al său, că cunoștia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apăratură. Ce după moartea lui până astăzi îi zicu sveci Ștefan Vodă”⁸.

Pe acest Ștefan Vodă a cărui viață a fost o perpetuă lirturghisire pe altarul Moldovei, Eminescu îl numea „pavăza creștinătății” datorită înălțimii spirituale și neconținutei stări de trezvie, oferind prin aceasta dimensiune sacră mitului pe care domnitorul l-a lăsat istoriei și conștiinței românilor. Metafora sacralității și dimensiunea mesianică a menirii marelui domn sunt realizate din perspectiva analogiei cu chipul Mântuitorului Hristos. Această analogie se face uneori direct. Astfel, la marele praznic al Mănăstirii Putna, în ziua de 15 august, tânărul poet chema pe români la sărbătoarea „Sfintei Marii, vergină, castă și totuși mama care din sânul ei a născut pe reprezentantul libertății, pe martirul omenirii înlănțuite, pe Christ. Christ a învins cu litera de aur a adevărului și a iubirii, Ștefan cu spada de flăcări a dreptului. Unul a fost Libertatea, celălalt apărătorul Evangheliei”⁹. Așadar sunt aduse față în față chipul lui Hristos și figura domnului Ștefan. Această literă de aur a adevărului, Logosul, mesajul evanghelic, sunt în consecință, armele biruinței cristice, iar spada de flăcări a dreptului e arma biruinței domnitorului (de remarcat apropierea acestei imagini cu cea a arhanghelului Mihail cu spada de foc, reprezentat în iconografie). Alteori însă, apropierea de Hristos se sugerează doar, indirect, prin folosirea unor sintagme al căror orizont semantic se situează clar în planul cristic. Ne vom opri la două dintre acestea. Una este *lumină din lumină*, iar a doua *Mântuitor*. Acestea, utilizate în general în legătură cu Mântuitorul Hristos, sunt atribute de data aceasta ale domnitorului Ștefan. Aproape că nu există la Eminescu poem în care să nu apară într-o formă sau alta, lumina ca realitate imanentă a sufletului poetului („sufletul este substanță ignică, sâmbure de lumină” – Sfântul Grigorie de Nazianz). Această sintagmă, întâlnită în poezie, se referă în majoritatea cazurilor la Hristos și la Maica Sa. În publicistică însă, o întâlnim atribuită gloriosului domnitor, cu ocazia dezvelirii statuii sale, în 1883, la Iași. Cităm câteva din contextele în care apare această sintagmă pentru a demonstra paralelismul Hristos-Ștefan susținut de paralelismul textelor poetice cu cele publicistice:

„Răsai asupra mea, *lumină lină*
Ca-n visul meu ceresc, de odinioară
O, Maică Sfântă, pururea fecioară,
În noaptea gândurilor mele vină.” (*Răsai*)

„Regină peste îngeri
În neguri te arată
Lumină dulce, clară
O, maică preacurată
Și pururea fecioară
Marie.” (*Rugăciune*)

⁸ Grigore Ureche, *Letopisetul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de P.P. Panaitescu, ESPLA, București, 1958, p. 63.

⁹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XVI, p. 32.

„Cum ai putea să fii supus,
Să porți a vieții vină,
Făr' de apus și răsărit,
Lumină din lumină.” (*Lumină din lumină*)

După cum remarcam, această ultimă sintagmă este atribuită și sfântului voievod. Textul articolului are afinități sensibile și cu poezia *La steaua*: „Tu, ale cărui raze ajung până la noi ca și acelea ale unui soare ce de mult s-a stins, dar a cărui lumină călătorește încă mii de ani după stingerea lui, tu, care însuși nemuritor ai crezut în nemurire și *lumină din lumină* ai crezut în Dumnezeuul luminii...”¹⁰.

Din faptul că numește cu aceeași sintagmă – „lumină din lumină” – φως ἐκ φωτός (expresie adoptată la Sinodul I ecumenic, privitoare la deoființimea lui Hristos cu Dumnezeu-Tatăl, *omoousios*) – și pe cel mai glorios dintre voievozii Moldovei, ne determină să concluzionăm că pentru Eminescu, ca pentru întregul neam, Ștefan a fost un Mesia politic, un izbăvitor, unsul lui Dumnezeu trimis Țării Moldovei.

Un alt termen aparținând clar orizontului christic și anume dimensiunii soteriologice a lucrării lui Hristos și pe care Eminescu îl atribuie domnului Moldovei este *mântuitor*:

„Iisuse Hristoase
Izvor *mântuitor*
Și domn al oștirilor
De oameni iubitorule
Mântuitorule”¹¹.

„Iisuse Hristoase Mântuitorule
Învingătorule Prealuminate”¹².

De asemenea, într-un colind din 1876, lumina, arhetipul veșnic de limpezire a spațiilor, devine simbolul transpolării vieții în imperiul eternizat al comunității cu divinul. Omul e călăuzit de lumină spre bucuria contemplării Luminii întrupate:

„De dragul Mariei
Și a *Mântuitorului*
Lucește pe ceruri
O stea călătorului.” (*Colind*)

După ce înfățișează în versuri pline de evlavie icoana veșnicului Hristos, încoronată cu aura iubirii absolute, Eminescu se întoarce către figura voievodului Ștefan, plasându-l în dimensiunea sacrului prin întrebuintarea aceluiași verb, desemnând orizontul soteriologic, *a mântui*.

¹⁰ Idem, vol. XIII, p. 317.

¹¹ Idem, vol. II, p. 180.

¹² Idem, vol. II, p. 181.

„Ștefane Măria Ta
 Tu la Putna nu mai sta,
 Las' arhimandritului
 Toată grija schitului,
 Lasă grija sfinților
 În seama părinților,
 Clopotele să le tragă
 Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
 Doar s-a-ndura Dumnezeu
 Ca să-ți *mântui* neamul tău.” (*Doină*)

Dacă Dumnezeu prin Fiul Său a fost și va fi Pantocrator al biruinței românilor, El a avut însă și pilaștrii pe care și-a susținut această biruință. Printre aceștia este și cel al cărui nume țara îl pronunță cu evlavie și mândrie națională, Sfântul Ștefan cel Mare, iar „străinii respectă mormântul lui ca acum o sută și două sute de ani, o candelă pururea aprinsă luminează la capătul marelui domn român, că poporul vorbește de el ca și când ar fi trăit”¹³.

O serie de articole sunt dedicate spiritului tolerant al neamului nostru de-a lungul veacurilor, căci toleranța este, după Eminescu, una din calitățile românului dintotdeauna: „Încolo foarte tolerant cu orice lege și orice limbă din lume, neamestecându-se nicidecum în certuri religioase și respectând în mod egal credințele și convingerile orîșicui, românul n-are de înregistrat în decursul unor lungi veacuri nici o răscoală religioasă, nici o persecuție în contra vreunei naționalități”¹⁴. Notorietatea îngăduinței românilor a fost recunoscută și dincolo de granițe fiind atestată și de împăratul bizantin Emanuil Paleologul care zice că „oameni mai toleranți, mai primitivi de străini ca românii nu mai sunt pe fața pământului”¹⁵. În „Timpul” din 25 ianuarie 1881, poetul își exprimă indignarea pentru impostura pe care străinii au îndrăznit a o „cârciumări” pe moșia noastră. Cuvintele lui Matei Basarab răsună peste veacuri ca o invocație către divinitate, în care revolta împotriva străinilor este evidentă. „De care lucru bine venise vremea cuvântului lui David, sfânt prooroc și împărat, a-l zicere și noi cu puținel mai schimbându-l: Doamne, veni ră străinii în moșia noastră și-și spurcară mâinile lor cu mite și îndrăzniră a vinde și a cârciumări sfintele taine și a goni pe moșneni și în trudele și ostenelele lor a băga pe străini. Matei era de moarte pe greci și pe muscali”¹⁶.

Trecutul este pentru Eminescu temelie individualității naționale și a celor mai trainice valori. În plan afectiv, trecutul este zona de refugiu a poetului, iar în plan real, un tezaur de valori spirituale. Ignorarea trecutului poate avea consecințe fatale asupra prezentului, de aceea privirea atentă spre trecut ține de patriotism. „Patriotismul, cu toate acestea, nu este iubirea țărânei, ci iubirea trecutului. Fără

¹³ Idem, vol. XIII, p. 189, în rev. *Timpul*, 12 septembrie 1882.

¹⁴ Idem, vol. X, p. 373, în rev. *Timpul*, 16 decembrie 1879, *Voim să ne spunem părerea...*

¹⁵ Idem, vol. XIII, p. 40, în rev. *Timpul*, 26 ianuarie 1882.

¹⁶ Idem, vol. XII, p. 46, în rev. *Timpul*, 25 ianuarie 1881, *Erodote al „Românului”* continuă...

cultul trecutului nu există iubire de țară¹⁷. Și în alt articol își justifică iubirea pentru trecut în lumina finalității constructive, pentru că trecutul rămâne model și temelie. Trecutul este Ștefan, Matei Basarab, Varlaam, domni, boieri vrednici, mitropoliți pioși, demni de toată venerația. „Dar de ce n-am aminti cu iubire trecutul? Fără îndoială că vechii Domni care și-a întins armele până-n Dunăre și Nistru, ei «scut creștinătății» precum îi numea Biserica și Evul Mediu, n-au existat pentru a face rușine generației actuale¹⁸.”

Pentru mitropolitul Dristului, Dionisie, poetul face dintr-un simplu necrolog, o pagină de istorie națională, în articolul *Moartea Mitropolitului Dionisie*¹⁹. Acest Dionisie, la care face referire Eminescu, a fost titularul Mitropoliei Tulcei, care, după 1829, a luat locul celei a Proilaviei, desființată un an mai înainte: după crearea exarhatului bulgar, la 11 martie 1870, mitropolitul Dionisie nu recunoaște pe exarhul bulgar. La sfârșitul anului 1877, sau la începutul lui 1878, pleacă în apusul Europei pentru a-și îngriji sănătatea, lăsând în locul său pe Nechifor, fost episcop de Creta. Dionisie moare în împrejurări misterioase în hotelul Dacia din București. „Presa” cere să se deschidă o anchetă, mai ales că fusese îngropat fără a i se face autopsia²⁰.

Combătând ideile maghiarului Hunfalvy și ale mentorului său Roesler care încercaseră să demonstreze întreruperea existenței locuitorilor în spațiul Daciei, Eminescu aduce pe parcursul a șase numere ale ziarului (13, 15, 22, 27 mai și 10, 17 iunie 1882) argumentele cele mai diverse și mai convingătoare în susținerea romanității și a continuității românilor. Între acestea, argumentul continuității creștinismului la noi și existența unei ierarhii încă de la începutul secolului IV este unul profund și puternic. „Maghiarii când au venit au găsit pe români unde sunt și astăzi, în organisme politice și bisericești²¹.”

Dorind să risipească întru totul dubiile celor care ne disputau continuitatea, poetul face o adevărată istorie pe scurt a începutului creștinismului la noi: „Creștinismul au străbătut treptat în Împărăția Romană. Abia în secolul al IV-lea îl vedem ajuns a fi recunoscut de stat. [...] Ulfila, de origine din Cappadocia, căzut în prinsoare cu părinții săi la goți, pe la anul 258, a fost cel mai de frunte apostol al goților. La început ortodox, mai apoi arian, a introdus arianismul între goți: Un contemporan al său, Maximin, episcop în părțile dunărene (în Dacia?) este cel dintâi autor al biografiei lui Ulfila. Semn dară că creștinismul a existat în Dacia pe atunci. [...] Istoria bisericii creștine din timpurile acele ne spune apriat că arianismul s-a răspândit în Orient foarte tare. Când s-a stârplit, arianismul oriental a rămas ortodox. Românii așadar, cari erau creștini, după cum atesta și Iung, încă din secolul al 3-lea, au trebuit să fie ortodocși, deoarece numai cel dintâi rege ungar au început cu introducerea apusanismului în Ungaria. Dar d-l

¹⁷ Idem, vol. XI, p. 259, în rev. *Timpul*, 22 iulie 1880, *Programul nostru zicea...*

¹⁸ Idem, vol. XVI, p. 235, în rev. *Timpul*, 9 decembrie, 1882.

¹⁹ Idem, vol. X, p. 170, *Presa*, 1879, nr. 6, p. 2, *Moartea Mitropolitului Dionisie*.

²⁰ *Ibidem*, în rev. *Timpul*, 5, 9 ianuarie 1879, p. 2, *Moartea Mitropolitului Dionisie*.

²¹ *Ibidem*, p. 664, în rev. *Timpul*, 13, 15, 22, 27 mai, 10, 17 iunie 1882, *Românii din Ungaria*.

Hunfalvy însuși nu poate trage la îndoială biserica ortodoxă organizată cu episcopi în 1234, pe care papa Grigore IX îi numește «pseudoepiscopi». Și, dacă la 1234, biserica ortodoxă era organizată în episcopii, aceasta nu s-a putut preste noapte și la o populație care atunci, după d-l Hunfalvy și profesorul său Roesler, era pe drum așa-zicând către ținuturile aceste. [...] Mai departe nu ne putem întinde, căci nu putem face istorie. Este de ajuns însă și atâta pentru a risipi nedumeririle acelor care în privința aceasta vor să ne dispute continuitatea”²².

Referindu-se și la unele aspecte interconfesionale, Eminescu pune în discuție problema catolicismului, nu fără oarecare urmă de durere: „Străbunii noștri au fost persecutați de către regii catolici ai Ungariei nu pentru că erau români, ci pentru că Papa îi amenința pe regi cu excomunicarea dacă vor fi îngăduitori cu schismaticii (ortodocșii). O parte din românii din m-ții dinspre Nord au părăsit, sub Bogdan Vodă, patria lor, a Maramureșului, pentru că un rege catolic voia să le impună confesiunea catolică. Frații noștri din Ardeal au suferit veacuri întregi cele mai mari asupriri, anume pentru că nu erau catolici. Habsburgii luând stăpânire asupra Ardealului, izbutesc în scurt timp a desființa metropolia ortodoxă de Alba Iulia, pe al cărui titular îl sfințea de drept mitropolitul din București. Prin asta produc între români dezbinarea confesională care i-a slăbit atât de mult”²³. Poetul intervine ferm împotriva persecuțiilor regilor catolici asupra românilor, pronunțându-se radical, uneori chiar violent împotriva abuzurilor catolice. În 1883, poetul se dovedește proteguitor al Bisericii străbune opunându-se categoric încercărilor de înființare a unei Mitropolii Romano-Catolice și instalării, ca mitropolit titular în capitala țării, a monseniorului Paoli. Astfel, analizând prozelitismul romano-catolic și intuind în acesta dorința de deznaționalizare a românilor ortodocși, considerați și tratați ca schismatici, Eminescu scrie trei articole împotriva acestei inițiative. În primul său articol afirma că „oricât de adânci ar fi dezbinările ce s-au produs în timpul de urmă în țara noastră, când e vorba de religia părinților noștri, care ne leagă de Orient, și de aspirațiile noastre, care ne leagă de Occident, vrăjmașii, oricare ar fi, ne vor găsi uniți și tot atât de tari în hotărârile noastre ca și în trecut”²⁴. În cel de-al doilea articol, poetul remarca faptul că în intențiile sale de prozelitism „papa nu voiește atât naționalitatea, ci religia strămoșească”²⁵. Cu toată fermitatea poziției eminesciene, unele publicații care pledau pentru înființarea Mitropoliei Catolice, au reprodus tendențios și trunchiat din articolele sale, făcând astfel încât să se înțeleagă că Eminescu ar fi favorabil acestei înființări. Poetul se vede nevoit să revină asupra problemei într-un al treilea articol, să repete și să întărească pledoaria proortodoxă²⁶.

Preocupările de istorie națională pe care Eminescu a încercat adesea să o expună în paginile „Timpului”, merită tot interesul, întrucât au dus la elaborarea

²² *Ibidem*.

²³ Casian Crăciun, *Eminescu și spiritualitatea românească*, „Dacoromania”, nr. 8, Freiburg, 1991, p. 194.

²⁴ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, p. 258.

²⁵ *Ibidem*, p. 307, 506.

²⁶ *Ibidem*, p. 309, 516.

unui adevărat „curs de istorie națională în viziune eminesciană”²⁷. De aceea, considerăm justificată afirmația că „istoria istoriei”²⁸ se cuvine să-i rezerve un loc de seamă lui Eminescu. „În el naționalismul a putut răsuna profund, adunând în jur o țară întregă de admiratori statornici, al căror instinct de neam și-l ascultau exprimat atât de complet”²⁹.

Considerând spiritul religios cel mai nobil instinct al omului și echivalentul iubirii de libertate, poetul luptă pentru unitatea de neam a românilor. Întregul apostolat gazetăresc se întemeiază pe cultul adevărului și pe luciditate eminesciană, poetul fiind conștient că este purtătorul unui destin în istorie.

Biserica – factor al unității de limbă

„Măsurariul civilizațiunii unui popor astăzi e o limbă sonoră și aptă a exprima prin sunete noțiuni, prin șir și accent logic cugete, prin accent etic sentimente”³⁰.

Însemnătatea limbii este imensă, tocmai prin aceea că se constituie într-un barometru al gradului „de civilizație, al logicii și gândirii unei națiuni. Rolul traducerii cărților de cult în crearea și fixarea limbii de stat este evidențiat o dată cu rolul Bisericii, de sfințitoare a limbii.

„În octomvrie 1866 se adună Congresul Bisericii Române din Sibiu și d. Partenie Cosma face o propunere în favorul retipăririi cu litere a cărților rituale în înțelegere cu episcopatul din România și cu mitropolitul din Bucovina”³¹. În octombrie 1881, o inițiativă, tot sibiană, propune retipărirea cărților bisericești cu litere latine, iar Sfântul Sinod o aprobă. Eminescu remarcă această inițiativă ca pe o operă națională conturând rolul bisericii în promovarea culturii și evoluția limbii. Așadar, ca „stâlp și temelie a adevărului” (I Timotei 3, 15), Biserica și-a onorat perfect misiunea socială de a sluji dreptatea și unitatea și de a promova cultura vie, sfântă și lucrătoare, Biserica română identificându-se cu neamul ei încă de la origine. Prin cărțile „de cult, dar mai ales prin Sfânta Scriptură, limba s-a unificat, devenind una pentru întreg spațiul „moșiei” noastre; „... au început a se recunoaște însemnătatea limbii cărților bisericești. Dacă, din deosebitele și variile dialecte ale limbei germane de pildă, unul a ajuns să domineze și să devie limbă literară și de stat, aceasta este a se mulțumi mai cu seamă Bibliei lui Luther. La noi lucrul s-a petrecut într-un mod analog. Biserica și Domnii noștri au combătut Reforma cu armele ei proprii. Au pus a se traduce cărțile bisericești în limba românească, au introdus limba poporului în Biserică și stat în locul celor străine, hieratice. Biserica au creat limba literară, au sfințit-o, a ridicat-o la rangul

²⁷ Ștefan Lemny, „*Mic curs de istorie națională*” în viziune eminesciană, Iași, Ed. Universității „Al. I. Cuza”, 1989, extras din *Români în istoria universală*, vol. III.

²⁸ Al. Zub, *Viziune și desfășurare istorică la Eminescu*, în „*Revista de Istorie*”, 33, 1980, 6, p. 1116.

²⁹ Vladimir Streinu, *Clasicii noștri*, Ed. Tineretului, 1969, p. 110.

³⁰ Mihai Eminescu, *Echilibrul*, în „*Federațiunea*”, Pesta, 22, IV, 1870.

³¹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, p. 26, în rev. *Timpul*, 1-3, ianuarie 1882.

unei limbi hieratice și de stat. Din acel moment trăsătura de unitate a devenit și a rămas limba și naționalitatea, pe când înainte românul înclina a confunda naționalitatea cu religia. Lucrarea ce și-a propus-o Sfântul Sinod e de o însemnătate cu greu de măsurat în toată mărimea ei [...]. E o operă în adevăr națională aceasta, o operă care va face gloria celor ce vor fi întreprins-o dacă va ieși bine, dar și stigmatizarea „lor dacă vor pași cu ușurință la o lucrare, pe cât de măreață și sfântă, pe atât de gingașă”³². În legătură cu această atitudine eminesciană favorabilă bisericii, Călinescu e de părere că ea „nu pornește din vreo rațiune spiritualistă. În comunitatea creștină Eminescu vedea realizarea spiritului gregar natural, „pe temeiul unui principiu moral” care se confundă în fapte cu principiul național. „Biserica păstrează limba și națiunea și e prin aceasta cea mai înaltă instituție de cultură”³³.

Eminescu s-a implicat total, fără nici un fel de reticențe, la frământările politice, sociale și culturale contemporane. Cunoscător al istoriei neamului, dar și al problemelor existente, deși cu durerea dezmembrării politice, el aduce în prim-plan unitatea limbii și contribuția marilor nume ale Bisericii Ortodoxe – Teofan al Ardealului sau Varlaam – care au contribuit esențial la această unitate; nu lipsește din textul său o oarecare umbră de durere din pricina dezmembrării politice simțită de poet: „... politicește putem fi despărțiți, dar unitatea noastră de rasă și de limbă e o realitate atât de mare și de energică, încât nici ignoranța, nici sila, n-o pot tăgădui. Ei, să nu fi trăit Matei Basarab, nici Teofan al Ardealului, nici Varlaam al Moldovei, să nu fi fost suta a șaptesprezecea cu eroii și cugetătorii ei, vă puteați bate joc de noi, încă mult timp, dar astăzi nu se mai poate: Azi limba este una de la Sătmar pân-în Cetatea Albă de lângă Nistru, de la Hotin pân-în Granița militară, azi datina e una, rasa e una și etnologic e unul și același popor, care nu mai doarme somnul pământului și al veacurilor”³⁴. „Vedem stabilindu-se definitiv o limbă literară comună întregii naționalități române, operă la care a concurs atât Teofan, mitropolitul Ardealului, cât și Varlaam al Moldovei. [...] Dacă citim documentul lui Matei Basarab de la 1639, ne încredințăm că el își pricepea misiunea lui istorică”³⁵. Despre această misiune și despre contribuția esențială a domnului în dezvoltarea limbii și unității naționale, vorbește Eminescu într-un alt articol al său: „Cărțile de sub Matei Basarab sunt pentru români ceea ce Biblia lui Luther a fost pentru popoarele Germaniei. [...] Prin valoarea de cultură ce a dobândit-o limba noastră, prin claritatea ei analitică, prin legătura ce stabilește între noi și țările din apus, atentatele asupra ei devin atentate contra lumii romanice și a civilizațiunii omenestii în genere”³⁶.

Eminescu consideră introducerea limbii naționale în cult un adevărat postulat, după Pogorârea Duhului Sfânt. Întrucât Duhul S-a pogorât sub chipul

³² Idem, vol. XII, p. 363-364, în rev. *Timpul*, 10 octombrie 1881, *Cu timpul au început a se recunoaște...*

³³ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. III, Ed. Minerva, București, 1985, p. 111.

³⁴ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, p. 90, în rev. *Timpul*, 3 aprilie 1882.

³⁵ Idem, vol. XII, p. 268-269, în rev. *Timpul*, 30 iulie 1881, *Urmând discuțiunea...*

³⁶ Idem, vol. XIII, p. 270, în rev. *Timpul*, 12 martie 1883.

limbilor de foc peste Apostoli, este limpede că și cuvântul Evangheliei vorbește fiecăruia în limba lui. Iar neacceptarea limbii naționale în biserică este un pas spre nimicirea noastră națională: „Această respectare a limbii naționale în biserică e nu numai permisă, ci este de-a dreptul un postulat al Noului Testament. Națiile carii nu-l respectă ar trebui să șteargă din calendarul lor sărbătoarea Coborârei Sf. Duh asupra apostolilor, care în frumoasa concepție a Noului Testament, pluti în limbi de foc asupra lor, arătând că în multe limbi vorbește spiritul sfânt al îngăduirii creștinești și al iubirii aproapelui. E cunoscut că după Coborâre apostolii au știut toate limbile pământului. [...] Cine ne alungă limba din biserică și din instrucția educativă (a școalelor elementare și secundare), cine nu ne lasă să fim ceea ce suntem a rupt-o cu conștiința noastră națională și cu simpatiile noastre intime, oricât de bune ar fi relațiile lui internaționale cu statul nostru”³⁷. Așadar, printre darurile felurite ale harului Duhului, este și acela al limbii, Duhul Sfânt S-a pogorât în chip de limbi de foc, pentru a învăța și a lumina pe Apostoli în privința adevărului lui Hristos. Prin limbile care s-au dat fiecăruia a vorbi, li s-au descoperit neamurile care erau destinate învățaturii lor. Deci, așa precum în vremea veche, când oamenii plini de mândrie s-au apucat să zidească turnul Babel pentru a ajunge la Dumnezeu, Acesta le-a amestecat limbile, acum Același Dumnezeu trimite pe Duhul Său în chipul limbilor pentru a reface unitatea și legătura dragostei în Hristos, între toate neamurile. Dumnezeu trimite Cuvântul Său, sămânța cea cerească, fiecărui neam pe măsura cunoașterii sale și fiecăruia după înțeles. „Faptul, prin urmare, de a fi dat expresie Duhului Sfânt în limba românească, de a fi păstrat intactă nația, acesta este meritul creștinismului ortodox. El se confundă cu însăși națiunea și împlinește funcția instinctului de conservare. Față de ortodoxie, socotită ca principiu conservator, Reforma înfățișează, pentru Eminescu, un liberalism confesional, ascunzând interese politice”³⁸.

În articolul *Instituțiile țării în lumina lor istorică* publicat în „Timpul” din 20 martie 1882, poetul revine la ideea definirii „trupului lui Hristos” drept ctitorie a marilor voievozi, subliniind aportul acestora la unificarea și promovarea limbii românești în și prin Biserică. „Biserica? Creațiunea aceasta eminamente națională a unui Iuga Vodă, carele la anul 1399 încă o face neatârnată de orice ierarhie bisericească sau lumească, biserica lui Matei Basarab și a lui Varlaam, maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului; ea care domnește puternică și dincolo de granițele noastre... azilul de mântuire națională în țări unde românul nu are stat”³⁹. Unul dintre principalele roluri pe care Eminescu le atribuie instituției eclesiale, este acela de păstrătoare a unității limbii și națiunii noastre. Nu este prima oară când Eminescu numește Biserica „maică spirituală a neamului”, atribuindu-i rolul primordial de născătoare a limbii și neamului. Născut fiind în și din biserică, neamul românesc devine una cu ea, mădular al său, iar limba, ieșind din sfera eclesială, pierzând

³⁷ Idem, vol. X, p. 89, în rev. *Timpul*, 4 august 1878, *Stim prea bine...*

³⁸ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. III, Ed. Meridiane, București, 1985, p. 112.

³⁹ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, în rev. *Timpul*, 20 martie 1882, *Instituțiile țării în lumina lor istorică*.

legătura cu Logosul, devine a-logică și moare. Pentru că limba este prin excelență cuvânt, este Cuvântul. Așadar, Biserica este cea care a purtat în pânțelele său neamul nostru, l-a născut și l-a crescut, hrănindu-l euharistic cu Trupul și Sângele lui Hristos. Ea prelungește întruparea Mântuitorului prin neîntrerupta prezență a Lui și prin lucrarea Sfântului Duh. În menirea ei de născătoare, biserica dă un nou sens existenței. În ciuda fenomenologiei ei, care este aparent identificată cu formele vieții sociale, principiul noumenal care o însuflețește este Duhul Cel de viață dătător. Deși întregul său trup este structurat funcțional prin dogme și canoane disciplinare, biserica este ceva sesizabil doar de cei inițiați, taina în care totul este creație de viață prin har. Conferind Bisericii maternitate, Eminescu implicit îi conferă lui Dumnezeu paternitate, coborând lumina revelatoare asupra poporului român, născut creștin. Un posibil argument pentru aceasta ar putea fi și afirmația marelui Iorga cu privire la zestrea pe care biserica a dăruit-o istoriei: „... Mitropolitii, Episcopii, Egumenii și așa de adeseori și smeriții călugări ori umilii preoți de mir au dat poporului, ei singuri aproape, toată învățătura, au înzestrat neamul cu o limbă literară, cu o literatură sfântă, cu o artă în legătură cu gustul și cu nevoile lui, au sprijinit Statul fără să se lase a fi înghițiți de dânsul, au călăuzit neamul pe drumurile pământului fără a-și desface ochii de la cer și au ridicat mai sus toate ramurile gospodăriei românești, dând istoriei noastre cărțurari, caligrafii, sculptori în lemn, argintari, oameni de stat, ostași, mucenici și sfinți”⁴⁰. Pentru neamul nostru nașterea trupului s-a suprapus nașterii spirituale. Încă de la zămislire poporul a fost creștin.

Tot Eminescu este cel care replică articolelor anticlericale ale fruntașilor socialiști, exprimate în foaia „Volksstaat” din 1873 condamnând atitudinea lor ca pe o manifestare a unui spirit de o „barbarie intolerantă”, subliniind și rolul Bisericii Răsăritene în istorie. „Biserica răsăriteană e de optsprezece sute de ani păstrătoarea elementului latin de lângă Dunăre. Ea a stabilit și unificat limba noastră într-un mod atât de admirabil încât suntem singurul popor fără dialecte propriu-zise; ea ne-a ferit în mod egal de înghițirea prin poloni, unguri, tătari și turci, ea este încă astăzi singura armă de apărare și singurul sprijin al milioanelor de români care trăiesc dincolo de hotarele noastre. Cine o combate pe ea și ritualele ei poate fi cosmopolit, socialist, nihilist, republican universal și orice i-o veni în minte, dar numai *român* nu e”⁴¹.

Când Eminescu începe studiile și lupta pentru puritatea limbii românești, era vremea când naționaliștii țineau să sporească limba cu termeni noi. Având slăbiciune pentru muzicalitatea limbii, poetul consideră că neologismele pocesc această muzicalitate. Aplecându-se cu dragoste asupra graiului vechi, cunoaște și valorifică forța sa expresivă. Poetul e un cenzor cu atenție distributivă, înfruntând problemele sociale și intrând total în timpul istoric pentru a sfârâma coordonatele timpului comun într-un gest de revoltă împotriva destinului.

⁴⁰ Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, București, Ed. Ministerului de Culte, 1928, prefața ediției I.

⁴¹ Corina Popescu, *Suflet și minte*, „Dacoromania”, nr. 8, 1991, Freiburg, p. 160.

Biserica – factor al unității spirituale și culturale

Biserica și neamul formează o unitate strânsă pe care se întemeiază dănuirea unui popor în istorie. Prin această unire se păstrează vigoarea fizică și morală a poporului, asigurând condițiile de împlinire a vocației sale. Credința este, conform opiniei eminesciene, principiul eliberator suprem. Prosperitatea și viitorul unui neam sunt legate de recunoașterea autorității supreme a Logosului asupra oricăror vane și trecătoare forțe ale istoriei. Lupta pentru cultură și elementele spiritualității sunt statornicite pe convingerea că „știința istoriei, a limbei, a manifestărilor artistice ale unui popor, a vieții lui juridice, a datinilor [...] întăresc vertebrele naționalității, acestea fac ca un popor să se cunoască pe sine însuși, îl păstrează în originalitatea și tinerețea lui și îl mântuie de platitudinea unor culturi cosmopolite”⁴².

Valoarea lucrării lui Hristos în lume și a persoanei Sale pentru conștiința creștină reiese și din articolul publicat înaintea Învierii Domnului, în 1881. Impresionează aici utilizarea timpurilor verbale, frecvente fiind prezentul și viitorul, Eminescu întărind prin acesta faptul că în ortodoxie nu există trecut, ci prezent continuu, înveșnicit, iar comemorarea devine actualizare, trăire, aici și acum. Hristos și Învierea Sa sunt prezentă și permanentă. „... duiosul ritm al clopotelor ne vestește că *astăzi* încă Hristos e în mormânt, că mâine Se va înălța din giulgiul alb ca floarea de crin, ridicându-Și fruntea Sa radios”⁴³. În continuare, este înfățișat Hristos înviat, principiul fundamental al omenirii și manualul de înțelepciune, „cartea după care se crește omenirea”, iubirea întrupată la plinirea vremii. „Iată două mii de ani aproape de când ea a ridicat popoare din întuneric și le-au constituit pe principiul iubirii aproapelui, două mii de ani de când biografia Fiului lui Dumnezeu e cartea după care se crește omenirea”⁴⁴. Religia omenirii este pusă față în față cu alte doctrine religioase și filosofii la care spiritul eminescian avusese acces, superioritatea Revelației divine izvorând din sfera Ființei ultime. Ceea ce Îl distinge pe Hristos de Budha, Socrate sau Lao-tze, în viziunea lui Eminescu, este nu demnitatea, nu măreția, ci singura virtute care rămâne dincolo de timp, de spațiu și de tot: iubirea. „Învățăturile lui Budha, viața lui Socrate și principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului Lao-tze, deși asemănătoare cu învățămintele creștinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat atâta pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a blândului Nazarinean, a cărui inimă au fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice, și nu pentru El, pentru binele și mântuirea altora. Și un stoic ar fi suferit chinurile lui Hristos, dar le-ar fi suferit cu mândrie și dispreț de semenii lui; și Socrate a băut paharul cu venin, dar l-a băut cu nepăsarea caracteristică virtuții civice a antichității. Nu nepăsare, nu dispreț; suferința și amărăciunea întreagă a morții au pătruns inima Mielului Mântuitor și, în momentele supreme, au încolțit iubirea în inima Lui și și-au închinat viața pământească cerând de la Tatăl Său din

⁴² Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XIII, p. 89, în rev. *Timpul*, 1 aprilie 1882.

⁴³ Idem, vol. XII, p. 134, în rev. *Timpul*, 12 aprilie 1881, *Și iarăși bat la poartă...*

⁴⁴ *Ibidem*.

ceruri iertarea prigonitorilor. Astfel, a se sacrifica pe sine pentru semenii săi, nu din mândrie, nu din sentimente de datorie civică, ci din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane, acel sâmbure de adevăr care dizolvă adâncă dezarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bântuie natura întreagă⁴⁵. Dragostea este sădită în om de la crearea sa și prin aceasta se aseamănă cu Creatorul său și intră în comuniune cu El. „Dumnezeu este dragoste și cel ce petrece întru dragoste, întru Dumnezeu petrece și Dumnezeu întru dânsul” (I Ioan 4, 16). Eminescu ține să specifice că tocmai din iubire rezultă forța și măreția lui Hristos: „De ce Hristos a așa de mare? Pentru că prin iubire El a făcut cearta dintre voințe imposibilă. Când iubirea este, și ea este numai când e reciprocă absolut, cearta e cu neputință și de e cu puțință, ea nu e decât cauza unei iubiri reînnoite și mai adânci încă de cum fusese înainte”⁴⁶.

În articolul *Pastele*, jurnalistul Eminescu se întreba, ca odinioară proconsulul Pilat din Pont: „Ce este adevărul?”. Este citat și patriarhul Calist al Constantinopolului cu acea celebră rugăciune de încetare a secetei, pentru a scoate în evidență caracterul uman, controversat și aplecat spre cele rele: „Nu numai dragostea Ta am lepădat, ci și ca fiarele unul asupra altuia ne purtăm și unul altuia trupurile mâncăm. [...] Deci, cum suntem vrednici a lua facerile de bine ale Tale? Că Tu ești drept, not nedirepți; Tu iubesti, noi vrășmășim; Tu ești îndurat, noi neîndurați; Tu făcător de bine, noi răpitori...”. Poetul condamnă omenirea care nu urmează „prescripțiunile unei morale aproape tot atât de veche ca și omenirea”.

În această zi de sărbătoare nu numai pentru pământ, ci și pentru cer, în care îngerii împreună cu oamenii se bucură, lumea este smulsă din gheara diavolului. Acum, când heruvimii slavoslovesc cu serafimii, când Adam și Eva dăntuiesc, slobozii de întunericul iadului, sufletul omului este eliberat din legăturile morții prin Cel ce negreșind a murit. Valoarea spirituală a Învierii este evidențiată și prin exemplul lui Faust, salvat de Înviere, „căci din moarte la viață Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi”, după cum spune un tropar al ortodoxiei. „De aceea Faust, în care se întrupează omenirea cu poftete, ambiția și deșertăciunea ei, dar și cu geniul și setea ei de știință, stând înaintea ultimei probleme, își toarnă venin dintr-o fiolă veche într-un pahar și voiește să-l bea... când iată că sună încet clopotele și cântecele de la Înviere... și paharul îi cade din mână... el e recâștigat pentru viață”⁴⁷.

Într-un articol din 1880, Eminescu amintește meritele culturale ale catolicismului. Acestea constau în utilizarea artelor drept arme ale bisericii, singurele care s-ar putea constitui în adăpost al sufletului. Poetul aduce în prim-plan întreaga acțiune civilizatoare a catolicismului, observând faptul că împotriva acestei biserici se ridică tocmai forțele care îi datorează educația. „... despre catolicism ca instituție universală, nu putem tăgădui meritele lui într-adevăr extraordinare pentru cultura românească; biserica era singurul punct luminos nu numai pentru cultură în genere, dar chiar pentru libertatea dezvoltării omenesti. [...] Arhitectura, muzica, sculptura și poezia au fost puse în serviciul bisericii

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Casian Crăciun, *op. cit.*, p. 195.

⁴⁷ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. X, p. 78, în rev. *Timpul*, 16 aprilie 1878, *Pastele*.

pentru a da în această sferă curată, neatinsă de nici o suflare impură, un adăpost sufletului omenesc, atât de bântuit sau de patimi, sau de golul lui propriu, de urât; [...] arta bisericească, care a cultivat în pictură frumosul în culmea perfecției, muzica și arhitectura în genul sublim, au înălțat prin mijloace lesne de înțeles pentru toți, sufletul omenesc, în decurs de sute de ani, peste nivelul vieții de rând și a nevoilor zilnice. Despre învățământ câtă să notăm asemenea că atât cel popular cât și cel înalt sunt creațiuni ale acestei biserici”⁴⁸.

Făcând un portret al veacului în curs de secularizare, pe care o consideră un morb al lumii moderne, poetul trage un semnal de alarmă asupra spiritului epocii: „Peste tot credințele vechi mor, un materialism brutal le ia locul, cultura secolului mână-n mână cu sărăcia claselor lucrătoare amenință toată clădirea măreată a civilizației creștine. Stilul elegant al arhitecturii Renașterii, cel măreț gotic, cedează stilului monoton al cazarmelor de închiriat, Sheakespeare și Moliere cedează bufonărelilor și basmelor de incest și adulteriu, cancanul și Offenbach alungă pe Beethoven și pe Mozart, – e o epocă în care ideile mari asfîntesc, în care zeii mor”⁴⁹. Primejdia mare a acestui secol este rutina și automatismul. Marile opere de artă nu mai mângâie, nu mai sunt în stare să creeze. Înșuși sentimentul religios, care a dat adevăratele valori ale umanității, s-a banalizat reducându-se la forma de cult seacă, la simplul formalism. Poetul atrage atenția asupra coincidenței nu doar etimologice, ci de profunzime, de dependență metafizică dintre cult și cultură. Menirea creștinilor este de a participa la viața comunitară a lui Dumnezeu. Pentru că omul este chip, iar chip înseamnă chemare. Este tinderea icoanei spre originalul ei, al chipului spre arhetipul său. Dintru început omul a fost creat „betsalmenu kidemoutenu”, după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Pentru geniul ebraic „tselem”, chipul, are un sens foarte puternic și tocmai de aici interdicția din porunca a doua a Decalogului de a se face chipuri cioplite, datorită semnificației dinamice a chipului. Acesta face loc prezenței reale a celui pe care îl reprezintă. „Omul trebuie să aibă înaintea lui un om ca tip de perfecțiune după care să-și modeleze caracterul și faptele. Precum arta modernă se datorește modelelor antice, astfel creșterea lumii nouă se datorește prototipului omului moral, Iisus Hristos. După el încearcă creștinul a-și modela viața sa proprie, încearcă combătând instinctele și pornirile pământești din sine”⁵⁰. Viața lui Hristos este etalonul vieții noastre, nu doar un principiu etic, ci unul ontologic. Într-o lume zidită pe jertfa divină, atitudinea jertfelnică ne descoperă ca fii ai Celui ce ne-a creat. După chipul Său fiind, omul descoperă jertfa ca act original de deschidere și comunicare, ca pe o experiență profundă și universală. În jertfă este prezent chipul divin al omului, este prezent Hristos, ca în orice act sacru. Eminescu este de părere că jertfa Îl aduce pe Hristos lumii, făcându-L prezent în mijlocul nostru. În jertfă „numai Domnul va petrece în

⁴⁸ Idem, vol. XI, p. 74, în rev. *Timpul*, 14 iunie 1880, *Schimbări mari*.

⁴⁹ Corina Popescu, *op. cit.*, p. 160.

⁵⁰ Mihai Eminescu, *Opere*, vol. XII, p. 134, în rev. *Timpul*, 12 aprilie 1881, *Și iarăși bat la poartă...*

mijlocul nostru precum adeseori cu bucurie au petrecut în mijlocul puternicilor și religioșilor noștri străbuni”⁵¹.

Într-un articol din august 1878, Eminescu realizează o succintă istorie a mănăstirilor închinată, scoțând în relief însemnătatea pe care odinioară o avea Sfântul Munte Athos pentru români. Din cele „zece mii de viețuitori care trăiesc după regula Sf. Vasile, în deplină singurătate, o mie sunt români”. Este scos în evidență și faptul că „după căderea împărățiilor ortodoxe a Bizanțului și a Trapezuntului, Sf. Munte a devenit obiectul unei deosebite îngrijiri din partea voievozilor români și a poporului românesc”⁵². Redacția „Timpului” primește în păstrare cărțile și banii pe care cititorii au dorit să le ofere spre folosul schitului „Întâmpinarea Domnului” din Sf. Munte, până la formarea unui comitet care s-ar fi ocupat de acestea.

Eminescu este publicistul care își transformă scrierea în spațiu de amvon pentru slujirea adevărului și a neamului. Actul său publicistic dezvăluie atributele unei conștiințe de om al secolului său, implicat total în rostuirea destinului poporului. Articolele sale, profetice și mesianice uneori, răscolesc, cheamă, muștră, pregătind deosebite schimbări spirituale și sociale. Există un dinamism al energiilor pozitive, creatoare, mobilizând spiritul uman.

Moștenitor al duhului național al adevărului, Eminescu și-a identificat drumul vieții și al creației cursului istoriei românilor, coborând adesea un mit, ori conferind Bisericii aura și valoarea unui nou paradis. Biserica este acea curgere către Hristos sub flăcările Duhului, fuziunea comuniunii intratrinitare în comuniunea interumană. Preot al slujirii împărătești fiind, poetul caută să restaureze logodna lumii cu Biserica, să îmbisericească lumea, pentru ca apoi să o ofere lui Dumnezeu ca ofrandă a sufletului său și jertfă de seară.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Idem, vol. X, p. 93, în rev. *Timpul*, 10 august 1878, *Din istoria mănăstirilor închinată*.

The Church and the unity of the nation in the journalistic work of Eminescu

The study 'The Church and the nation unity in the journalistic work of Eminescu' written by Drd. Emanuela Macovei comes to analyse the position of the greatest Romanian poet concerning religion, the role of the Church and the meaning of faith in the spirit of the Romanian people.

Wide known as the one who respected the Church and returned to faith at the sunset of his life, Mihail Eminescu is also the poet who said 'the Church is the spiritual Mother of the Romanian nation'.

After an Introduction, we enter into the study of the Church as factor of the unity of the nation. A great registry of quotes from Eminescu comes to emphasize that a true culture passes always through religion and the theology is the accomplishment of culture and the summit of esthetical form.

Then the author presents the position of Eminescu in the matter of the Church and her relation with the Romanian language. So, the Church is the factor of the unity of language. The entire cultural and national identity comes from and through the Church as Mother and matrix of culture and spirit along history. The powerful implication of the great poet into the political, social and cultural problems of his time, justifies the importance he gives to the Church in the spiritual formation of Romanians. In the same time, beyond poetry, Eminescu was a great historian and expressed true and real approaches concerning the Romanian tradition, culture and civilization.

As a conclusion, the Church in the vision of our poet is also the greatest factor of spiritual and cultural unity of Romanians. Being eminently open to the European values, Eminescu realized that the Romanian culture has to offer a lot to Europe, mostly through our millenary popular traditions and through our Orthodox unique formation as a people.

Indeed, the program of Mihail Eminescu was clearly and beautifully stated by his critic of literature, Titu Maiorescu who said about the trend of which Eminescu was the leader: 'We have national spirit, but facing universality'.